

בדרך לאזרחות בוגרת – הפעלה לכיתה י"ב

מבוא

אנשים שחיים במדינה אחת ויש להם שלטון אחד צריכים להיות שותפים אמתיים בניהול המפעל, האמור להיות המפעל של כולם... המסגרת המשותפת וההסכמה ההדדית לקבל אותה הן המעניקות למדינה את הלכידות, שהופכת את חוקיה לניתנים להצדקה לכאורה לגבי כל האזרחים.

(פרופ' גביזון, רות [1998], "מדינה יהודית ודמוקרטיה, אתגרים וסיכונים", בתוך: מ', מאוטנר, א', שגיא ור', שמיר [עורכים] רב-תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית, תל-אביב: רמות)

לֹא עֲלִידָה הַמְּלָאכָה לְגִמּוֹר, וְלֹא אֶתָּה בֶן חוֹרִין לְבָטֵל מִמְּנָה (אבות ב, טז)

תלמידי כיתה י"ב במערכת החינוך במדינת ישראל עומדים על סף גיוס לשירות צבאי, לאומי או אזרחי. הם בשלב מעבר בין היותם בני נוער הנמצאים במסגרת חינוכית מוגנת לבין היותם בוגרים בעלי זכויות וחובות אזרחיות מלאות.

בשלב זה, חשוב להביא את התלמידים לראיית הקשר שבין התנסויותיהם במעורבות חברתית לבין מחויבויות אזרחיות נוספות שיהיו מוטלות עליהן כאזרחים במדינה יהודית-דמוקרטית.

בדו"ח קרמניצר, "להיות אזרחים" (1997), נכתב כי "אצל חלק ניכר מן הישראלים תפיסת האזרחות היא בעיקרה פסיבית, ועדיין לא קנתה לה אחיזה מספקת התפיסה שלפיה אזרחות היא העצמה לפעילות ענפה בתחום החברתי והפוליטי, המתבטאת ביכולות להשפיע על עיצוב התחום הציבורי".

מעורבות חברתית ואזרחית היא מרכיב חיוני בקיומה של חברה דמוקרטית. הדמוקרטיה מניחה השתתפות פעילה של מרב האזרחים בנעשה במדינה. במצב שבו רוב האזרחים אינם פעילים ואינם מעורבים, קיים חשש שהכוח יתרכז בידי אותם מעטים שכן פעילים ומעורבים, ובכך תימנע מהרוב הזדמנות להשמיע את קולם ולהשפיע. במילותיו של אלקסיס דה-טוקוויל: "בריאותה של חברה דמוקרטית נאמדת באיכות התפקידים שאזרחיים פרטיים ממלאים".

בהתאם לכך, אחת ממטרות התכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית היא להביא את בוגרי מערכת החינוך בישראל לראות במעורבות חברתית ערך ודרך חיים.

הפעלה זו מיועדת להעלות למודעותם של התלמידים את מקומה של המעורבות החברתית בין המחויבויות השונות המוטלות על האזרח הבוגר במדינת ישראל ואת חשיבותה ולהעצים את מסוגלותם של התלמידים ואת מוכנותם לממש את עצמם במסגרת מחויבויות אלה.

מטרות

1. לסייע לתלמידים להבהיר לעצמם את מחויבויותיהם כאזרחי מדינת ישראל.
2. להביא את התלמידים לראות במעורבות החברתית מרכיב חשוב במחויבויותיו של האזרח הבוגר במדינת ישראל, לצד מחויבותו לחוקי המדינה, לשירות צבאי או אזרחי, וכדומה.
3. לסייע לתלמידים לזהות תחומים שבהם יוכלו לבטא את מעורבותם החברתית והאזרחית בעתיד.

מסגרת הזמן

כשעה וחצי – שני שיעורים לפחות: שיעור ראשון – שלבים א' ו-ב', שיעור שני – שלבים ג' ו-ד'.

מהלך הפעילות

שלב א': בין מעורבות חברתית לאזרחות – שאלת פתיחה

המנחה יבקש מכל משתתף לכתוב תשובה לשאלה: **מה הקשר בין ההתנסות שלי במעורבות חברתית-אזרחית (אישית וקבוצתית) לבין היותי אזרח במדינת ישראל.** המנחה יכתוב את התשובות על הלוח ויסביר שמעורבות חברתית-אזרחית היא תנאי מרכזי לקיומה של חברה דמוקרטית – שבה יש לאזרחים יכולת השפעה על החברה ועל המדינה.

שלב ב': מעורבות אזרחית

1. שאלון אישי

המנחה יחלק למשתתפים את השאלון "**מה חשוב לי לעשות כאזרח**" (נספח 1). כל משתתף ימלא את השאלון אישית. לאחר מכן, כל משתתף יבצע את המשימות שבתחתית העמוד. חשוב לציין שבזהות האזרחית יש כמה ממדים: ממד פורמלי (תעודת זהות ורישום במרשם התושבים), ממד רגשי (שייכות למדינה ומחויבות לה) וממד מעשי. הפריטים שבשאלון מתייחסים אך ורק לממד המעשי.

2. עיבוד בקבוצות

המשתתפים יתחלקו לקבוצות בנות 3-5 חברים וימלאו יחד את המשימות בכרטיס המשימה הקבוצתית (נספח 2).

3. דיון במליאה

הקבוצות יציגו את המרכיבים החשובים בעיניהן.

שאלות לדין

- מה אנחנו מצפים מאזרח מדינת ישראל? מעצמנו? מאזרחים אחרים? מכל האזרחים?
- אילו פריטים ברשימה מחייבים, לדעתכם, אזרחים בכל מדינה?
- אילו פריטים ברשימה חשובים במדינה דמוקרטית?
- אילו פריטים ברשימה חשובים דווקא במדינת ישראל?
- אילו פריטים חשובים יותר? אילו פריטים חשובים פחות?
- לדעתכם, כיצד יש להתייחס לאזרחים שאינם ממלאים את חובותיהם האזרחיות?

שלב ג': מחויבות אזרחית

1. משחק עמדות

המנחה יתלה על קירות החדר שלושה שלטים (בהתאם לנספח 3):

שלט 1: אזרח ראוי הוא אזרח אחראי, ישר ושומר חוק.

שלט 2: אזרח ראוי הוא אזרח פעיל ומשתתף.

שלט 3: אזרח ראוי הוא אזרח יוזם ומנהיג.

כל משתתף ישב תחת השלט שאתו הוא מזדהה ביותר.

כל אחת משלוש הקבוצות תקיים דיון ותעלה נימוקים המצדיקים את עמדתה.

אם איש לא בחר באחד מהשלטים, המנחה יבקש משלושה-ארבעה משתתפים לייצג את העמדה, על-אף שאינם מזדהים עמה.

2. דיון במליאה

כל קבוצה תציג את העמדה שלה ותנסה לשכנע בצדקתה.

שאלות לדין

- מהו סוג המעורבות החברתית-האזרחית הנכון בעיניכם?
- איזה סוג מעורבות מתאים למדינה דמוקרטית? איזה מתאים למדינת ישראל?
- האם אפשר לצפות לסוג מעורבות אחד מכל האזרחים? מדוע?
- כיצד אפשר לממש כל אחד מסוגי המעורבות?
- אילו מבין המרכיבים בשאלון "מה חשוב לי לעשות כאזרח" שייכים לכל אחד מסוגי המעורבות?
- לאיזה סוג של מעורבות אתם מתחברים?
- איזה סוג של מעורבות הייתם רוצים לממש בעוד חמש שנים?
- כיצד תממשו את מעורבותכם החברתית והאזרחית בחייכם בטווח הקרוב והרחוק?

- להערכתכם, כיצד תשפיע ההתנסות שלכם במעורבות חברתית בשנות בית הספר על שירותכם למדינה ולחברה (במסגרת צבאית או אזרחית) בשנים הבאות?

אפשרות נוספת

המנחה יתלה על קירות החדר את ההיגדים שבנספח 4, כל היגד על דף נפרד, ויצמיד לכל היגד מעטפה או שקית.

כל משתתף ירשום בפתק תגובה לכל היגד: מסכים או לא מסכים ונימוק, ויכניס את הפתק למעטפה.

לאחר שכולם סיימו להגיב, המנחה יבקש מכל זוג משתתפים להתייחס לאחד ההיגדים: לקרוא את כל התגובות, לסכם אותן, לגבש דעה ולהציגה במליאה.

שלב ד': סיכום – חוזה אישי

כל משתתף ימלא את כרטיס ההתחייבות (נספח 5) ויכניס אותו למעטפה חתומה.

אפשר לאסוף את המעטפות ולהחזירן למשתתפים כעבור כמה שנים.

לחילופין, אפשר להציע למשתתפים לשמור את המעטפה ולפתוח אותה כעבור חמש שנים.

נספח 1: מה חשוב לי לעשות כאזרח

לא חשוב בכלל	לא חשוב כל כך	חשוב	חשוב מאוד	
				לשמור חוק
				להיות נאמן למדינה
				לשלם מסים
				להצביע בבחירות
				להתעדכן בחדשות
				לדבר עברית
				להיות מעורב פוליטית
				לפעול למען הקהילה
				לבקר את השלטון
				לחיות בישראל
				להגן על זכויותיהם של כל האזרחים
				לשרת שירות משמעותי – צבאי או אזרחי
				למחות על אפליה ועל חוסר צדק
				להגן על האינטרסים של המדינה
				לפעול למען שמירה על הסביבה
				אחר:

משימות

- סמנו את הפריטים ברשימה שלדעתכם מחייבים את אזרחי כל המדינות.
- סמנו את הפריטים ברשימה שחשובים דווקא במדינת ישראל.
- סמנו את הפריטים ברשימה שהם ייחודיים למדינה דמוקרטית.
- בקשו מאחד ההורים שלכם למלא את הטבלה והשוו את תשובתו לתשובתכם.
- בחרו מתוך הרשימה בשלושה פריטים החשובים ביותר בעיניכם ותארו כיצד אתם מיישמים אותם בחייכם בהווה.
- בחרו מתוך הרשימה בשלושה פריטים אחרים וחשבו כיצד תוכלו ליישם אותם בחייכם בעתיד.

נספח 2: כרטיס משימה לקבוצות

כרטיס משימה קבוצתית

1. השוו ביניכם את תשובותיכם לשאלון.
2. בחרו את שלושת המרכיבים החשובים ביותר בעיניכם.
3. ציינו אילו מבין המרכיבים מבטאים מעורבות חברתית-אזרחית פעילה.

נספח 3: שלושה סוגים של מעורבות אזרחית

שלט 3: אזרח יוזם

אזרחים צריכים לבחון ולשנות מערכות קיימות שמקיימות דפוסים של פגיעה בצדק החברתי לאורך זמן

מאתר עוולות ומתייחס אליהן, מחפש אסטרטגיות לשינוי כדי להתמודד עם שורש הבעיות, מוביל תנועות חברתיות ודרכים להובלת שינוי מערכתי

דוגמה: חוקר את הסיבות לכך שיש אנשים רעבים ופועל לפתור את הגורמים לכך מהשורש

שלט 2: אזרח פעיל

אזרחים צריכים להשתתף בנעשה במדינה בצורה פעילה ולמלא תפקידי מנהיגות במערכות הארגוניות הקיימות

חבר פעיל בארגונים חברתיים ברמה מקומית, ארצית וגלובלית, מארגן פעילויות לקידום נושאים חברתיים, סביבתיים וכלכליים

דוגמה: עוזר בארגון פעילות איסוף מזון בהתאם לצרכים

שלט 1: אזרח אחראי

אזרחים צריכים להיות אנשים בעלי תכונות טובות, ישרים, אחראים, שומרי חוק

שומר חוק
עובד ומשלם מסים
ממחזר אשפה
תורם דם
עוזר לנזקקים כשפונים אליו
נחלץ לעזרה בשעת חירום

דוגמה: משתתף בהכנת חבילות מזון לנזקקים

נספח 4: היגדים

- במדינת ישראל, כל ישראל ערבים זה לזה.
- אזרח במדינה דמוקרטית חייב לפעול כדי לחולל שינויים בסביבתו.
- אזרחים אדישים הם סכנה לדמוקרטיה.
- האזרח הפשוט אינו יכול לעשות מה שהמדינה צריכה ויכולה לעשות.
- אדם שמעורב חברתית הוא אדם מאושר יותר.
- כל אדם, גם אם הוא עני או נכה, יכול וצריך לתרום לחברה.
- כל אדם חייב לעזור לאנשים אחרים על חשבון הזמן והכסף הפרטי שלו.
- בחיים של כל אדם יש מצבים שבהם הוא נזקק לעזרתם של אחרים.
- אדם צריך לעזור לאחרים כדי שגם הוא יקבל עזרה במצבים שיזדקק לכך.
- אדם שמתנדב לעזור לזולת הוא מקובל יותר בחברה.

נספח 5: כרטיס התחייבות

המצורבות החברתית שלי

בחסד השנים הקרובות, אני מתכוון לממש את המצורבות החברתית-אזרחית שלי בדרכים אלה:

תחום	ראת מצורבות	דאמנות לפעילויות
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

נספח 6: לתקן עולם במלכות שדי

שאלה

שלום רב, כידוע אנחנו אומרים ב"עלינו לשבח" שאנו באנו במטרה לתקן עולם במלכות שדי, כלומר זה ייעודנו בחיים. שאלתי היא מה זה אומר לתקן עולם במלכות שדי? זה נשמע כל כך גדול, מה זה אומר לי לעשות בחיי היומיום? מה אני צריכה לעשות מבחינה מעשית? תודה רבה!

תשובה

שלום,

התיקון של העולם מתחיל ממך.

אם את משתדלת לעשות את מה שהשם אמר, ואת עושה את זה בשמחה, אז את מקדמת את העולם לתיקון. כי צעד אחד קטן שלך הוא צעד גדול לתיקון העולם במלכות שמים. ולפעמים אותו צעד אחד קטן הוא זה שיכול להציל את כל העולם כולו מדברים איומים ונוראים. ראי מה כתב הנשר הגדול, הרמב"ם, בהלכות תשובה פרק ג הלכה ד: **צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצווה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה.**

ולא עלינו המלאכה לגמור, אבל לא אנו בני חורין להיבטל ממנה, וכל אדם צריך לעשות שליחותו בעולם.

כל אדם צריך להתפלל להשם שיכוון אותו בדרך הנכונה לבצע את השליחות **העלומה** שלו **בעולם**.

אנו עושים הרבה מצוות ופעולות שתפקידן ומטרתן זה להכשיר אותנו להיות **כלי שלם** לשליחות.

התשובה התקבלה מהרב עוזיאל אליהו

בתאריך כ"ח בטבת תשס"ה

<http://www.kipa.co.il/ask/show/54738>